

Шыфр: _____

Зацвярджаю

Колькасць балаў: _____

Намеснік старшыні
арганізацыйнага камітэта
намеснік Міністра адукацыі

Месца: _____

_____ Р.С. Сідарэнка

«21» снежня 2015 года

ТРЭЦІ ЭТАП XXXII РЭСПУБЛІКАНСКАЙ АЛІМПІАДЫ
ПА ВУЧЭБНЫХ ПРАДМЕТАХ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА»
І «БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА»

КОМПЛЕКСНАЯ РАБОТА ПА БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ І ЛІТАРАТУРЫ

10 клас

Заданні	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Усяго
Балы											

Варыянт I

Заданне 1. Запішыце беларускія адпаведнікі прыведзеных слоў, размяркоўваючы іх па групах у адпаведнасці з месцам націску.

Максімальная колькасць балаў – 5 (0,5 бала – за кожны правільны адказ).

Кремень, жалюзи, одиннадцать, старенький, усы, мезинец, каменный, поровну, искра, бородавка.

Словы з першым націскным складам	Словы з другім націскным складам	Словы з трэцім націскным складам

Заданне 2. Да прыведзеных фразеалагізмаў падбярыце дзеясловы-суправаджальнікі, з якімі гэтыя фразеалагізмы ўжываюцца ў маўленні.

Упішыце фразеалагізмы разам з дзеясловамі-суправаджальнікамі ў табліцу ў адпаведнасці з прыведзенымі значэннямі.

Узор: куды вочы глядзяць – ісці куды вочы глядзяць.

*Максімальная колькасць балаў – 5
(0,5 бала – за кожнае правільна падобранае слова-суправаджальнік,
0,5 бала – за кожнае правільна вызначанае значэнне фразеалагізма).*

Фразеалагізмы: як на гарачым вуголлі, з агню ды ў польмя, як чорны вол, з бору на сасонцы, як рэпу грызці.

Значэнне фразеалагізма	Фразеалагізм + дзеяслоў-суправаджальнік
‘у стане крайняга хвалявання, неспакою, трывогі і пад.’	
‘бойка, гладка, без запінкі’	
‘з адной непрыемнасці ў другую’	
‘з крайнім напружаннем сіл’	
‘зусім выпадкова, адкуль папала, без разбору (пра выпадковы падбор людзей, прадметаў)’	

Заданне 3. Раствлумачце лексічнае значэнне выдзеленых у сказах слоў.

Максімальная колькасць балаў – 5

(1 бал – за кожнае правільна вызначанае значэнне слова).

Сказ	Лексічнае значэнне слова
Параіўшыся <i>міжсобку</i> , яны зрабілі так... (М. Гарэцкі).	<i>Міжсобку</i> –
Янка заўсёды быў <i>праўдамоўны</i> , шчыры ў выказванні сваіх думак (П. Мядзёлка).	<i>Праўдамоўны</i> –
Умасціўшыся за столікам, Гіцаль дастаў з кішэні даволі пакамечаныя <i>краслюнкі</i> і, расцвяліўшы іх, пачаў уважліва вывучаць (А. Мінкін).	<i>Краслюнак</i> –
Дзесьці тут, у <i>захмызелым</i> вішняку, схавана бочка духмянага мёду (В. Гардзеі).	<i>Захмызелы</i> –
Для свята патрабавалася гэтак няшмат: “так”, “трэба” або проста маўклівая згода <i>зверхнікаў</i> (П. Васючэнка).	<i>Зверхнік</i> –

Заданне 4. Запішыце аднаслоўныя беларускія адпаведнікі да прыкладаў на рускай мове. Вызначце, як яны ўтварыліся.

Максімальная колькасць балаў – 6 (0,5 бала за кожны правільна падабраны беларускі адпаведнік, 0,5 бала за кожную правільна вызначаную ўтваральную аснову і 0,5 бала за кожны правільна вызначаны спосаб утварэння).

Прыклад на рускай мове	Беларускамоўны адпаведнік	Утваральная аснова	Спосаб словаўтварэння
Узор: картофельная ботва	бульбоўнік	бульб(а) + оўнік (□)	суфіксальны
блин из гречневой муки			
стать белым, как полотно			
в середине дня			
шинкованная капуста			

Заданне 5. Запішыце складаныя назоўнікі ў форме меснага склону адзіночнага ліку.

Максімальная колькасць балаў – 5 (1 бал за кожнае правільна напісанае слова).

Складаны назоўнік	Форма меснага склону адзіночнага ліку
грам-малекула	
жанчына-ўрач	
ідэя-фікс	
зорка-гігант	
інжынер-эканаміст	

Заданне 6. Вызначце, якія з выдзеленых дзеяслоўных форм утвораны з адхіленнямі ад граматычнай нормы. Запішыце правільны варыянт.

Максімальная колькасць балаў – 4 (1 бал за кожную правільна запісаную форму).

1. Пойдем, хлопча, маім шляхам: будзе нам латвей удвух; ты не будзеш жыць пад страхам, што злы голад *выне* [_____] дух (Я. Колас). 2. У кухні шумеў прымус, *сквірчэла* [_____] другая скаварада дранікаў (І. Шамякін). 3. – Ты ж так гаворыш, што часта і не зразумееш, ці ты раіш, ці *загадуеш* [_____]! (І. Мележ). 4. Палюховіч з'явіўся ў афіцыне поўны фанабэрыі.

У нашмараваных ботах, пры шаблі, з вусамі, якія ваяўніча *тырчэлі* [_____] у бакі (А. Наварыч). 5. Падумаць было аб чым. Маці *дасягла* [_____] мэты. Зараз нельга яму жыць у хаце. Ён заедзе, каб узяць каня, пулгакі і грошай, і папрамуе ў Крычаў (У. Караткевіч).

Заданне 7. Уважліва прачытайце. Правядзіце неабходны аналіз, адкажыце на пытанні.

Максімальная колькасць балаў – 5.

* * *

- (1) Блякла-сіняе неба і чырвань галін.
- (2) Уздыхае ветрык. Спадае ліст.
- (3) Асцярожна сонца з голых асін
Выпаўзае на ціхі сінічы свіст.
- (4) Ледзь хістаюцца ў небе галіны бяроз.
- (5) Лёг спакой на іржышчы. (6) *Гумённы* дым.
- (7) Ярам рушыць павольна з дрывамі воз,
І сарока няспынна стракоча над ім.
- (8) У разведку за возам ляціць яна,
Трэба край адшукаць, дзе пякуць бліны,
Дзе кайстра, дзе ў ёўні жыве цеплыня,
Дзе заснула сытасць да новай вясны.

(У. Караткевіч)

1) Вызначце і запішыце від тэкставай сувязі паміж сказамі 1–7. Адказ абгрунтуйце.

---

2) Пры дапамозе якіх моўных сродкаў звязаны сказы 7 і 8?

---

3) Запішыце лексічнае значэнне *выдзеленага* ў вершы слова.

---

4) Ці адпавядае коска пасля першай часткі 8 сказа характару яе адносін з наступнай і чаму? Адказ абгрунтуйце.

---

5) Вызначце і запішыце від падпарадкавання даданных частак у 8 сказе. Адказ абгрунтуйце.

Заданне 8. Устанавіце адпаведнасць паміж вершаванымі радкамі і іх тэарэтычнымі характарыстыкамі. Адказ запішыце як спалучэнне літар і лічбаў. Напрыклад, А2; Б1; В3; Г4; Д5.

Максімальная колькасць балаў – 5.

Вершаваныя радкі	Характарыстыкі
<p>А Хоць і мінула столькі год І цень вялікі сам я маю, Ды ўсё ж і сёння ўспамінаю, Нібыта казку, сонца ўсход. <i>Янка Сіпакоў</i></p>	<p>1. Верш напісаны 3-стопным дактылем, мае перакрыжаваную рыфмоўку, спалучаюцца мужчынскія і жаночыя рыфмы.</p>
<p>Б Я буду маліцца і сэрцам, і думамі, Распетаю буду маліцца душой, Каб чорныя долі з мяцеліцаў шумамі Ёжо больш не шалелі над роднай зямлёй. <i>Янка Купала</i></p>	<p>2. Верш напісаны 4-стопным ямбам, мае кальцавую рыфмоўку, спалучаюцца мужчынскія і жаночыя рыфмы.</p>
<p>В Сняцца аглухшыя рыбы, Стогны у далях марскіх, Сняцца узнятыя дыбам Хвалі ад выбухаў іх. <i>Максім Танк</i></p>	<p>3. Верш напісаны 3-стопным анапестам, мае перакрыжаваную рыфмоўку, спалучаюцца мужчынскія і жаночыя рыфмы.</p>
<p>Г Заспявай жа ты песню такую, Каб маланкай жахала яна І паліла нядолю людскую, Каб грымела, як гнеў перуна. <i>Якуб Колас</i></p>	<p>4. Верш напісаны 4-стопным ямбам, мае перакрыжаваную рыфмоўку, спалучаюцца мужчынскія і дактылічныя рыфмы.</p>
<p>Д Байцам не сняцца пантэоны, У іх маленства клопат быў, Каб рунню дыхаў дол зялёны, Каб град калоссе не пабіў. <i>Аляксей Пысін</i></p>	<p>5. Верш напісаны 3-стопным амфібрахіем, мае перакрыжаваную рыфмоўку, спалучаюцца мужчынскія і жаночыя рыфмы.</p>

ПРАВІЛЬНЫ АДКАЗ: _____

Заданне 9. Прачытайце цытаты з мастацкіх твораў. Вызначце і запішыце, каму (якому герою, якому персанажу) належаць гэтыя словы, а таксама аўтара і мастацкі твор.

Максімальная колькасць балаў – 5.

Цытаты	Каму належыць гэтае выказванне	Аўтар і назва твора
А што Зёлкін... Толькі ходзіць на мяккіх лапах ды прыслухоўваецца, хто што гаворыць. Што дырэктар з яго жонкай забаўляецца, дык ён гэтага не бачыць		
– Я саромлюся за свой народ, хан, перад гэтымі балотнымі жыхарамі. Той, хто не давярае чэсці людзей – сам не мае яе.		
Скурганіў бы душу чырванцом тваім я; Гусям, княжа, не пішуць законаў: Небу справу здае сэрца, думка мая, Сонцу, зорам, арлам толькі роўна.		
– Глупства, што часамі нябожчык Цыпрук гаварыў... Як гэта ён мяне не прыме? Я ж – яго матка!.. Я ж яго гадала і карміла... Ён жа – уся пацеха мая.		
– Я ведаю, ёсць многа добрых людзей, людзей з усёабдымным, з чалавечым сэрцам. Такіх, як вы. Але што я магу зрабіць, калі мне ўсё жыццё будуць трызніцца тыя дзесяць хвілін, на якія я спазнілася. Калі для сэрца чалавечага няма і не будзе забыцця...		

Заданне 10. Прачытайце верш Янкі Сіпакова “Малітва над калыскаю” і запоўніце табліцу.

Максімальная колькасць балаў – 5.

Слухай, сыне мой, –
Здарыўся цуд:
Ты з’явіўся на гэты свет
Па волі сапраўднага бога.
Не крыўдзі ж яго ніколі,

Любі яго,
Веруй у яго,
Маліся яму заўсёды –
Ласкавым яго рукам,
Шчырым яго вачам,
Поўным яго грудзям,
Бо гэты бог –
Твая маці.

1. Да якой разнавіднасці лірыкі можна аднесці гэты твор?	
2. Дайце характарыстыку лірычнага героя адным сказам?	
3. Выпішыце цытату з верша, у якім сфармулявана яго ідэя	
4. Які паэтычны троп выкарыстаны ў вылучаным курсівам радку?	
5. Якая сінтаксічная (стылістычная) фігура выкарыстана паэтам у трэцім радку?	

